

TAXWAY

Oləyrət Abdulla

Mən həlk tiyatiri binasının aldiqə kəlgəndə, kün özining kızıquq hal rəng xolilirini yər yüzidə kaldurup petip ketiwatatti. Tiyatirhanining aldi huddi bayram künliridikidək kayniqan idi. Mən aldirap kulup iqigə kirdim. Oyun allıqəqan baxlinip kətkən bolup, səhnidə bir usulqi kız xunqilik ləwən aylinip, xoh-zok bilən jula taxlap, «Üzümqilik usuli»ni oynawatatti. Mən ornumda olturuwetip yenimdiki manga burundinla tonux, qaqliri aqaroqan, kəng yüz, kəzəynək taqiwaləqan kamətlik bir kixi bilən salamlaxtim.

Usul ahirlaxti. Əmdi səhnidə yüzligən tamaxibinlarning yürək baqrini-özining xoh - yekimlik awaziqə məhliya kiliwaləqan Oləzəlhan kız nahxa okuxqa baxlidi.

Asminingda ay bolup,
Jimi aləmni təng kərsəm;
Piyaləngdə qay bolup,
Ləwliringni kəydürsəm.

.....

Bu nahxining ahiri yüzləp tamaxibinlarning uzunoqa sozuloqan güldüras alkixliri bilən kəmülüp kətti. Arkidinla elanqi kız «Taxway» muzikisining orunlinidiqanliqini elan kildi. Yənə birdin qawak - alkixlar yangridi.....pərdə eqildi. Kəng səhnigə lik tolup olturoqan həywətlik orkestr «Taxway»ni orunlaxka baxlidi. Sehrilik sadalar yangridi...pütүн tiyatirhana jimjitlikka qəkti. Kixilər pütүн dikkiti wə zəhnini yiqip sazəndilərgə tikilginiqə kətip olturuxatti.

Mən yenimdiki kixigə karidim. Pütүн əmrini sən'ət ixliriqə beqixliqan, nuroqunliqan munəwwər muzikilarni ijat kiloqan wə rətligən bu pixkədəm sən'ətqi tamamən əzini untuoqan halda, huddi bir tatlik nərsini xümüwatqandək kalpugini tamxip, bəxini muzika retimiqə təngkəx kiloqiniqə bir hil təwrinip olturat-ti. Qongkur hayajanlanoqanliqidin bolsa kerək, qirayidiki pütүн koruklar kəzining ətrapiqə yiqilip, huddi hər yakka tariliwatkan nurlardək tūs alqan idi.

—Kaltis muzika - hə,—didim mən yenimdiki kixining dikkitini bəlup, yenimdiki kixi kəzlrini səhnidin təslikte yuluwelip, manga təmkinlik bilən didi:

—Xundak, kaltis muzika, bu simponiyə

haraktiriqqa, toluq wəkillik asasiqqa igə muzika.

—Bu muzikini kim ijat qiləan idikin? Rasa talantliq muzikant bolsa kerək.

Yenimdiki kixi miyiqida külümsirəp koy-
oqinidin keyin kəzlidirini səhnidin üzməy turup
eytti:

—Həqiqətənmu kaltis muzikant diyixkə bo-
lidu. Bu muzikining ijatqisi mərhum Taxway
bır yoksul-namrat idi. Hət tonumaytti. Notini
bolsa zadila bilməytti. Ləkin uning yaratkan
muzikisi kanqilik əlməs həyatıy küqkə igə-hə!

—Taxwayning turmuxi xundak qurbətqi-
likdə ətəkənmu?

—Xundak. Uning pütün əmri oqerip-musa-
pirlikdə dərt-ələm bilən ətəkən. Xungimu bu
muzikining asasi gəwdisidin eqinixlik mung-zar
wə ərkinlikkə boləan qəksiz intizarlik əks etip
turidu.

Mən bu kixining «Taxway» muzikisi hək-
kidə kəp nərsilərnı səzləp berələydiqanliqini
pəmləp yəttim. «Taxway» muzikisining ijat ki-
linix tarihi wə tərəkkiyat jəryanini, bolupmu
mərhum Taxwayning həyatini üginix—meni
uzundin buyan jəlp kilip kəlgən temilarning
biri boləanliqi üqün əzəmni tutup turalmay,
«Taxway» muzikisi orunlinip boləandin keyin

yənə soridim.

—Təqə, awarə kildi dimiginingizdə, mərhūm Taxwayning həyatı və «Taxway» muzikisi həkkidə sözləp bərsingiz. Hiliki kixi:

—Makul, — didi və meni ətə kəqkurun bering dəp əz əyigə təklip kildi. Mən hoxallik bilən koxuldum.

Ətisi mən uni izləp barəqinimda, u saklap olturoqan ikən. Biz qay-pay iqip boləqinimizdin keyin, u bexidiki toluk akəroqan qaqlirini yenik kaxlap turup, kəzlidirini yumup heli uzun-qiqə hiyal sürüwaləqandin keyin, səzini baxlidi:

×

×

...Tola qaqlarda həlk iqidə yaxap ətkən addi kixilərnin intayin əhmiyətlilik ixliri kəmülüp kalidioqandək kərunidu. Ular üqün zor hatirə munaqlirimu tiklənməydu. Ləkin ular həlkning kəlbidin orun elip, mənggü həlk bilən billə yaxaydu...Taxway pütün əmrini muzika ixliriqə beəixliqan həlk sazəndisi U 1880-yili Kəxkər xəhirinin ətrapidiki Səmən digən yərdə bir namrat həmmal ailisidə dunyaqə kəlgən. Taxway yaləquz oqul bolup 9 yaxka kirgəndə atisi. dunyadin ətti. Anisi bolsa atisinin

wapatidin ikki yil burun qaza kılqan idi. Tikendək yaloquz kılqan bu oquloqa namrat ailidın pəkət dadisining kona qolak rawabidin baxka hiqkandak bisat miras kalmidi.

Əy - jaysız, igə - qakisız kılqan Taxway qolak rawabini qelip, aq - yalingaq turmux kəqürükə baxlıdi. Kixning kəhritan soqak künliridə axpəzlərnıng oqaklırını, nawaylarning tonurlirini əzıgə pana kildi. Həmixə digüdək aq yürdi. Bu kiqik səbi bala, əzıgə təng - tux bolqan kiqik baywəqqılərgə yolukup kılqanda ularning ham semizligigə, yipək - xayidin tikilgən ton - qapanlırıqə, ətrapıda pərwanidək aylinip yürgən didəklirigə həyran bolup karap: "Nimixka ularning kosiqi tok, qemi yok?" —dəp əzıgə soal koyatti. Lekin bundak soallarning həmmisi əyni qaqda kiqik Taxway üqün tegitəktigə yətkili bolmaydıqan bir sirlik nərsə bolup keliwerətti...

Taxtin kattik künlər bir - birigə əgixip keliwərdi. Yoksulluk ahiri bir küni səhərdə Taxwayni mədikar baziriqə elip kəldi. U pəkət kosiqi toyqiqlilik qıza üqünla əz küqini satmak bolup uda birkanqə kün əzini bazarqə salsimu, künlükqılərgə həjətmənlərdin hiqbiri kiqik Taxwayqə nəzərmu selip koymidi. Bu hal

unīngoja intayin eqir ələm kildi. Taxwayning kəzigə bu zaman, bu turmux intayin, intayin nəprətlik bolup kərünüxkə baxlidi. “Ah, huda!— didi Taxway öz-əzigə,—Manga yigili nan bolmisun, kiygili kiyimmu bolmisun, əmdi kiloqili ixmu tepilmamdu?” Aqliktin kəzigə karangoqluk tikiloqan Taxway əksüp-əksüp yioqlap, mədikar baziridin kaytti. Ləkin u əzining nəgə berip, nədə turuxini bilməytti...

Taxway on yaxka kirdi. U xu yili kixning kara soqak künlirining biridə Heytkar ətrapidiki bir ayal hojayinning axpuzulida kün boyi su toxup, otun yerip, oqakka ot kalap axkantaxkan nərsiləni yəp kün ötküzdi. Bir keqisi Taxway tonur iqidə uhlap yatkanda tuyuksiz kar yeqip, arkidin kattik xiwiroqan qikip kətti. Kiqik Taxway huddi muz arisida yatkandək tonglap titrəxkə baxlidi. Wakit ətkənsəri Taxway əzining muzlap dunyadin ketip kelix həwpini esigə elip kattik ənsiridi.....“Ah, huda!...” — biqarə yitim ingridi, yioqlidi, kahxidi, xəpkətsiz xiwiroqanlik tün keqidin, siyadək kara samadin, eqir uykuoqa kətkən kəng zimindin nijatlik tiləp ün selip wakiridi...!

“Həmmə yərdə kazanning kulioqi tət” digəndək, u zamanlarda yitim - yesirlar Taxwayoqa

ohxaxla tətür pixanə idi. Aq-yalingaq yitim balilar, əmgək kilix iktidaridin məhrum boləjan kerij-ajizlar, hər hil meyip-məjruh kixilərnin hal-künliri bir-biridin pərklənməytti. Ular ohxaxla kündüzliri künlirini tiləmçilik bilən ötküzsə, keqiliri, bolupmu kix pəslinin keqiliridə toplixip hammam^①ning güləhliri^②ni özige makan kilatti. Hiliki xiwiroqanlik keqisimu Heytkar jəmäsining xərkiy ximal tərripigə jaylaxkan bir hammamning güləhidə pəkət baxlirini qiki-rip koyuxupla issik külgə kəmülüp birkanqə on yitim bala yatkan idi. Tün təngdin axkan bolsimu, bu yitimçilər iqidin Barat isimlik bir bala uhliyalmay həddidin artuk küqiyip ketip barəjan xiwiroqanning bəridək huwlixioqa zəng selip oyoqak yatatti. Uzun ötməy uning kulioqioqa anqə yirak bolmioqan jaydin keliwatkan bir kikiqik balinin ün selip yioqlixioqa ohxax bir qəlitə awaz anglandi. U zəng koyup tingxap bu awazning ölüm aldida özige nijatlik tiləwatkan bir ajiz biqarining eqinixlik nalisi ikənligigə jəzim kildi - də, yenidiki bir buradirini oyoqitip, awaz kəlgən tərəpkə qarap yürüp kətti. Aridin

① Hammam—monqa.

② Güləh—əyni zamanlarda monqilaroqa otun yaqraq, qəp - saman kalaydioqan bolup, uning oqioqidiki külni tartip turidioqan qong kulung—güləh dəp atilatti

uzun otməyla ular koltuqioqa bir qolak rawabini kisturuwaloqan bir kiqik balini yüdüp güləhkə yetip kəldi. Uni awaylap yərgə koyup, keyin külgə kəmüp, səl issitkandin keyin, bala biraz huxioqa kelip, Barat wə uning buradirining bu mehriwanliqioqa kəz yexi kilip təxəkkür bildürdi. Keyin Barat uningdin soridi:

—Isming nimə?

—Taxway.

—Kimning balisi sən?

—Ata - anam yok!

—Öyüng nədə?

—Bilməymən.

Taxway xundin tartip hər küni keqisi muxu güləhni makan kildi wə özige ohxax sərgərdan balilarning topioqa ketilip hayat kəqürüxkə baxlidi.

Uzun otməyla bu güləh birdin janlinip kətti. Taxway hər ahximi yoldaxlirioqa ular səyüptingxaydioqan ajayip mungluk pədilərgə rawap qelip berətti. Bəzi ahxamliri u rawap qalsa uning həmrəliri usul oynaytti wə uningioqa ketilip nahxa eytatti.....

Bir küni ahximi Taxway bəy - oqojamlarni, molla-ixanlarni məs'hirə kilidioqan külkilik həjwi koxaklarni ahangoqa seliwaloqan nahxisi «Way,

dərt-ələm, yados»ni eytip bərdi. Uning həmrəli-
rimu tiləmçilik kələnda ixlitidiqan sapayilirini
qelip, kona puquk tawaklirini dap kilip tarang-
xitip, Taxwayoqa jər boldi. Koqa-koqilarda təm-
tirəp yürgən əy-makansiz yitim - yesirlarning
həmmisi digüdək bu yərgə jəm boldi-də, nahxa
omumi horoqa aylandi. Güləhtin qikiwatқан nah-
xa awazi qəksiz samani titritip yangridi:

Zarəhətmə ax boldi,
Imam - məzin bax boldi.
Baylar üqün ax boldi,
Əeriplarəqa tax boldi.

Way, dərt-ələm, yados,
Dərđi-ələm, yados.

Tamda pahtək, kəldə ədək,
Maxni qaynap kelidu.
Nəzirgə molla, sopilar
Namazni taxlap kelidu.

Way, dərt-ələm, yados,
Dərđi-ələm, yados.

Ahunum hukux sopi,
Nəqqidə bar yaxliri.
Kazandək səllə iqidə
Parkiraydu baxliri.

Way, dərt-ələm, yados
Dərđi-ələm, yados.

Ahunum hukux sopi,
Durdun - tawardur tonliri.
Kəmbəqəlni kəhxattıla
Üzülüp kətkəy kolliri.

Way, dərt - ələm, yados,
Dərđi - ələm, yados.

.....

Omumi hor ayaxlaxkəndin keyin, yitim-yesirlar bay - oqjam, molla - ixanlarni ələmlik xikayətliri bilən məs'hirə kilip, uzunəqiqə mungdaxti. Bir - birigə hal - əhwal eytixti..... Xuningdin keyin bu güləh ətrapi hər kuni kəqtə digüdək yoksul biqarilərnin, yitim - yesirlarning toplixip Taxwayning rawabini tingxaydioqan, nahxa eytip, usul oynap kəngül aqidioqan məxrəp məydaniqə aylinip qaldi. Lekin güləhtikilərnin bu künliri uzunəqə barmidi. Yekin ətrapta olturuxluk bay - oqjamlar xən'gən'gə ərz kilip, güləhtikilər üstidin: "Bizni hatirjəm kilmidi, bularning yaman qumi bar....." dəp xikayət kilixti. Ərz kiliqan kuni kəqtə birkanqə yayi güləhkə kelip, toplixip turoqan biqarilərgə: "Həddingni bilixip, jim yürux, jim uhlax! Əgərqəndə buningdin əzgiqə kilimən diyixsəng kərgülügingni kərxisən!" dəp əmir kildi. Bu yitim - yesirlarda nimə amal bolsun?! Biqarilər yamul yayilirinin bu pərmaniqə nailaj kənuxti. Xundak kilip bu

güləhtikilər arisida Taxway yetip kəlgəndin keyinki kiqikkinə xat-horamlik uzunoqa barmay qayip boldi.

Bu güləhkə yeqin bir yərdə bir ayak kiym baziri bar idi. Bu bazar hər pəyxənbə küni xunqilik kaynap ketəttiki, satquqilarning heridar qakirip wakiraxliri, bazaroqa kəlgənlərnin kiy-quliri, hər hil parang, külkə-qahqaklar..... din kixi qidap bolmaydiqan dərijidə sürən-qukan kətirilip turatti. Bu bazarning otturisida kona, kiqik bir nawayhanimu bar idi. Nawayhanining igisi əmür boyi rawapka ixtiyak baqlap, rawap qelixni üginixkə xunqilik heris bolup kəlgən Rehimahun isimlik bir kixi idi. Rehimahun pərzənt kərmigən idi. U ayili əlöp kətkinigə uzun yillar bolsimu, kayta əy-oqaklik bolmay yaloquz hayat kəqürəwatkan ak kəngül, səmimi, dilkəx adəm idi. U uzun məzgil tallap yürüp, qiraylik nəkixlən'gən rawapmu setiwaloqan bolup, uni ahxamliri əyidə yaloquz kaloqan qaqlirida əzi bilidiqan pədilərgə anqə-munqə tiringxitip əz kənglini aqatti. Bəzi ahxamliri güləhtiki yitim - yesirlarning arisioqa berip, Taxwayning rawabini tingxap məzzə kilip kaytip kelətti wə əzining kiqik boluxioqa karimay rawap qelix mahirliqi bilən xəhrət kazinixka baxliqan bu ba-

liqqa bəkmə məsligi kələtti.

Rehim boway bir küni kəqtə bikar bolup kelip, Heytkar jəməsini aylinip, bir dəsəp, ikki dəsəp, güləhkə kəldi. Külgə yerim kəmülüp yetip, dosti Baratqa kandaktu bir hikayini səzləp beriwatqan Taxwayning yeniqqa kelip, uning eytkanlirini ahirqiqə tingxap turqinidin keyin, Taxwayqqa mehriwanlik bilən tikilip:

— Kəni munqluk pədiliringgə bir qelip bərginə, xuni seqinip kəlgən idim, didi.

— Əpu kiling, taqqa. Rawapni qalmaydiqan bolduk.

— Nimixqa?

— Yamuldikilər xundak əmir kildi.

— Yamul xən'gənlirining sening rawap qelixing bilən nimə alakisi bar ikən? Bay-əojamlar kündə əyx-ixrət kurup, nəqmə-nawa kilsa bolidikən-yu, sən rawap qalsang bolmamdikən?

— Bizgə nimə amal dəysiz, Ustam, — didi Barat səzgə arilixip, — hodayim pixanimizgə xuni pütkenmikin? Bay-əojam dəmdu, xən'gən-yayi dəmdu... biz ularning aqsa alkinidiki, yumsa sikimidiki kixilərmiz, ular ot koysa kerək yok, biz qirak yandursak gunaqqa layik bolup kalarmixmiz.

Arida bir dəm həküm sürgən eqir jimjitlik-

tin keyin, Rehim boway Taxwayoqa uni öz öyigə elip ketip hünər ügitip koyux wə hazirdin baxlap ata-bala bolup, bir eydə turmux kəqürüx toqrisida təkli bərdi. Taxway bilən Barat, bu ikki dost uzunoiqə kengəxkəndin keyin Taxway Rehim nawayning təkliwigə razimənlik bildürdi. Lekin Taxway üqün bu güləhtin ayrilix asanoqa qüxmidi. U dostliri bilən yenixlap-yenixlap kuqaklaxti. Dosti Barat bilən hoxlaxkənda kəz yaxliri yüzlirini yudi Baratmu özini tutup turalmastin ün selip yioqlidi. Tonuxkili anqə uzun wakit bolmisimu bir-birigə xunqilik üginip kelixkan bu kədirdən dostlar yənə ətila kərixidioxanliqioqa ixənsimu, lekin bularning ayrilmioqi mənggü baxlanoxan judaliktinmu eqirtuyuldi Rehim bowayning kaytixka kiloqan kayta-kayta dalalitigə yüz keləlməy, kədəmlirini eqir yətkəp ketip baroxan Taxway birdin tohtap, əzi bir aydin artuk həyat kəqürgən güləhkə, billə ətkən yitim-yesir təng-tüxlirigə, dosti Baratka qarap turup rawap qelip nahxa eytti:

Atasi bar, anasi bar,
Tawardin ətiwar ballar.
Atasi yok, anasi yok,
Talada haru-zar ballar.

Axna kiloqil xu dostlaroqa.

Ya, atam yoxtur mening,
Ya, anam yoxtur mening.
Ekip turoqan bulaktək,
Akidu yaxim mening.
Axna kiloqil xu dostlarəqa.

.....

Taxwayning yənə bir yeni hayati baxlandı. Rehim naway Taxwayni öyigə elip kelipla, yuyunduroqandin keyin uningə qizil ton qapan wə kara boyaloqan hamdin tikilgən tambal kiygüzdi. Anqə - munqə yeni kiyim - keqək, taam - oqiza, issik öygə igə boləqan Taxway taki tohu qillioqiqə uhlamay öz sərgüzəxtilirini Rehim nawayə səzləp bərdi. Taxwayə nisbətən amrakliqi tehimu axkan Rehim naway tang etixka yekin uhlap kaldı, lekin Taxway pütün tün boyi kirpik kakmay qikti. U hiyal sürdi. Güləhtə kaloqan Barat katarlik dostburadərlirini əslidi, ular həkkidə kayoqurdi.....

Tehi yekindila bax - közliri kirlixip, kiyim-keqəkliri karidap titilip kətkən Taxway, künlərinin ötüxi bilən bulaktək közliri qaknap, mənqizilirigə kan yügürüp, qiraylikkına yigit bolup əsüxkə baxlidi..... Əslidin zirək boləqan bu bala nawaylik hünirininu tezla üginiwaldi. Rawap qelixni bolsa bir künmu taxlap koymidi. U ixtin kaytip kelipla rawabini kəlioqə alatti - də, keqiləp - keqiləp qalatti. Rehim naway bolsa Taxwayning əjayip maharət bilən zəhmək uru-

xioqa zoklinip karap, yürəkni titritidioqan mungluk pədilərnı qongkur süküt iqidə tingxaytti.

Künlər ətı, aylar ətı. Bir-birigə əgixip yillarmu ətı. Taxway barqanseri boyioqa yetip kelixkən, kəmətlik yigit bolup yetilixkə baxlıdı. U əyni yillarda güləhtə billə ətken dostlirini zadi untup kalmıdı. Bolupmu Barat bilən daim digüdək izlixip, uningqa kolidin kelixiqə yar-yələktə bolup kəldi. Taxwayning rawap qelixtikı mahirlojımu barqanseri ətüp, əl-yurt iqidə tonuluxka baxlıdı. U xu yillarda, «Kadir məwlanəm», «Munajat», «Yar muradioqa yətti», «Axnajan», «Əjəm», «Əjəm təkisi» katarlik həlk muzika-ahanglirini rətləp-sestimilaxturup qikti. Bu muzikilarnı üginix wə rətləx jəryanida Taxway tola künliri wə ahxamliri Rehim nawayning ətining ətgisidə olturup rawap qalatti. U bu künlərdə rawapka xunqilik ixtiyak baqlioqan idiki, bəzidə keqilirimu ornidin turup ketip ətzigə qikattidə, hayatning pütün xawkun-sürənlirini sümürüp toymaydioqan jimjit keqilərnı jandurup, yənə rawap qelixka kirixətti.....

Rehim nawayning ətigə robi-ro kərixip turoqan bir qong kora bolup, u, bir zalim bəgning idi. Bəgning boyioqa yətkən qiraylik Gülqimən isimlik bir kizi bolup, bu kiz Rehim nawayning ətigə Taxway kelixi bilənla uningqa kizikip karap, yiraktin səpselip yürgən idi. Yil-

lar o'tup G'ulqim'annu boyloqa yetti Bara-bara uning uqun Taxwayning rawabi hozur wa rahet beqixlaydiqan bolup kaldi. Taxway egzige qikip rawap qelixni baxliqanda, bezide G'ulqim'annu ihtiyarsiz halda egzige qikip Taxwayning rawabini tingxaydiqan bolup kaldi. Aylar etti, kizning baxqiqe illik muamilisini Taxwaymu bilip yetti.

Taxway wa G'ulqim'anning bir-birige bolqan hirisliqi uzun otmey gap-qeqek bolup hatta G'ulqim'anning atisi — zalim bagningmu kulioqa anglandi. Bag kizini her ketim kattik urup, "bir yitim gadayni arman kilixing mangila emes, bizning putun ejdat, ewladimizqa kilinqan hakarat, agar bu niyitingdin yanmaydikensan, tirik turquzupla soyuwetimän..." dep hokurawatqanda, biqare Taxway yurekliri orten'gen halda egzide marap yatatti. Uning ezimu bu axiklikning dardini az tartmidi. Bagdin neqqe ketim eqirtil-hakaratlarni anglidi, kanqe ketim kanlik kamqa bilen bolqiqe sawaldi.....

Xuningdin keyin Taxwayning egzige qikip rawap qeliximu men'i kilindi. G'ulqim'annu sirtka ez ihtiyari qikixtin mahrum bolup, oy iqige bent kilindi. Dal bu kunlarda Taxwayning dosti Baratmu yirak jaylarqa medikar bolup ketken idi..... Xuning uqun Taxwayni kattik

zerikix, piqanlik dert-ələm kiynaxka baxlidi.....

1900 - yili, yaz aylirining tomuz künliri idi. Bir küni keqisi Taxway əzi yaloquz olturup tohu qillioiqə rawap qaldi. Ixtin herip kəlgən Rehim naway salkınrak yetix üqün əgzigə jay raslap alliburun uykuqa kətkən idi. Taxway rawabini yənə iq-iqidin zoklinip qalatti. Ajayip ix; asta-asta uning rawabidin yengi bir ahang, ajayip yal-kunluk bir muzikining dəsləpki elementi tuqul-di. Bu hal Taxwayning əzinimu hayajanoqa sal-di. Qanliri kaynap, pütün wujudi bir hil qong-kur hissiyatka oqark boldi. Rawap qelinatti...Tang süzülüp xərk tərəptin sübhi kuqak yeyip keli-watatti..... zəhmək urulatti ..... kixilərnin rohi-qa mənivi ozuk bolup kuyuloquqi səyümlük - məxhur muzika «Taxway» dunyaoqa kəlməktə idi.....

«Taxway» muzikisi wujutka kəlgəndin ke-yin Taxway uda birnəqqə kün japalik əjri sing-dürüp, bu muzikini dəsləpki kədəmdə pixxiklap ixləp qikti. Xuning bilən Taxway wə uningoqa ohxax minglioan, tümənligən yoksul Uyoqur əm-gəkqilirining eqinixlik hayat kəqürmilirini xun-dakla ularning azatlik-ərkinkkə boləan qəksiz intizarliqini izhar kilip beridioan, bir pütün wəkəlik asasiy wə toluk simponiyə haraktiriqa igə bu munqluk muzika uzun etməyla Kəxkər xəhiri wə yeza-kixlakliriqa «Taxway» nami bi-

lən tarkilip kətti. Az bolmioqan rawapqilar bu muzikini qelip əzlrining azap-okubətlik künliri üstidin xikayət qildi, dərt-pioqanlirini təktti. Hərlük-ərkinlik, tənglik . barawərlikkə bolqan qəksiz seqinixlirini ipadə kilixti. Minglioqan rawap həwəskarlıri rawap üginixni awal muxu muzikidin baxlıdi.....

Taxwayning hayati yənə bir hilda dawamlixip ketəlmidi. U 20 yaxqa kirgən xu yilning küz künliri uning kədirdan ustisi — pasıwa Rehim naway kesəl bolup saqiyalımay dunyadin ət-ti. Mərhumning wapati Taxway üqun intayin eqir təsir qildi. Yürək-baqri ezildi.....

Mərhum Rehim nawayni dəpnə kilidioqan küni Qəxkərdiki yoksul namratlar, Taxwayning əyni yillarda güləhtə billə yaxioqan yitim-yesir səpdaxlıri, rawap həwəskarlıri..... həywətlik səp tüzüp jinazini kətirip mengixti. Baxtin-ayak qarilik kiyimi kiygən Taxway Rehim nawaydin qaloqan nəqixlik rawabini qolioqa elip, jinazining aldida kixining yürigini ezidioqan munqluk pə-də «Əjəm təkisi»gə qelip mangdi.....

Rehim naway dəpnə kilinoqandan keyin, mərhumning hayat waktidiki wəsiyiti boyiqə Taxway Rehim nawayning qiriqini eqürməy, uning nawayhanisida tirikqilik qilmakqi bolqan idi.

Əmma kəmbəqlning aqzi axka təkkiqə, bexi taxka tegiptu digəndək, Taxwayning bu yahxi arzusi goyaki suoqa qüxkən kardək yok bolup kətti. Rehim nawayning Taxway üqün pütüp bərgən miras hetı bolsimu, lekin axu kona, kiqikinə nawayhanini koloqa kirgüzüwelix üqün burundin kəz alaytip kəlgən nawaylarning sahip təkwiiri^①: “Taxway miras igisi əməs, bəlki Rehim nawayning aldidiki künlükqi idi” dəp dəwa kilip Rehim nawayning pütün bisatini öz ihtiyariqa eliwalı. Biqarə Taxway Rehim nawayning nəkixlik rawabini kətiripla əydin qikip kətti.

Bundak nahəkqilikkə qıdap turalmioqan Barat wə baxka aqinilirining məslihiti bilən Taxway bir top dostlirini əgəxtürüp yamuloqa ərz kilix üqün berixti. Ləkin sahip təkwir xən'gəning aqzini maylaxka allıkaqan ülgürgən idi. Uning üstigə bu süyikəstkə xerik bolqan Rehim nawayning əy aldidiki qong koraning igisi bolqan mutihəm bəgmu xən'gən'gə: “Taxway narisidə kizimoqa yaman niyətə bolup, yüz-abroyumni təküxkə kəstligən” dəp ərz kildi. Xuning bilən, ahiri Taxway “gadaylarni baxlap yamuloqa basturup kəldi” digən bətnam bilən karilini yamulning gündihanisioqa taxlandı.

---

① Sahip təkwir — əyni qaoqda hər hil kəsptiki kol hünərwan wə uxxak tijarətqilərnin diniy nuqtidin baxkuroquqisi.

Taxway zindanda yaloquz yetip 4 ay wakitni otkuzdi. Bu jeryanda gundihanidiki pütün mehbuslaroqa uning Kexker xehiri we yeza-kixlaklirida xehrət kazanoqan yax rawapqi Taxway ikənligi məlum boldi, Taxwayni yaloquz yetix-tin kutuldurup, öz arisiqə elip qikix gundiha-nidiki pütün mehbuslarning ortak aruzisiqə ay-landi. Ular bu həktə gundipaylaroqa iltimas ki-lixti. Qukan-sürən kətirixti. Əmma hiqbir nə-tijə qikmidi. Qandak kilix kerək?!.....Ahiri sa-kalliri kardək akaroqan, əmrining təngdin tolisi muxu gundihanida otkən bir mehbusning məsli-hiti ünüm bərdi, mehbuslar yanlirida kanqilik pul bolsa, həmmisini qikirixti. Toplanoqan puli-ni epini kəltürüp gundipaylar baxliqioqa berix-ti. Əmür boyi para yəp, parioqa sezik bolup kəlgən gundipaylarning baxliqi pulni tapxuru-waloqandin keyin, Taxwayni yaloquz əydin bo-xitip kolliktip yatidioqan kamiroqa yetkidi. Ba-rat arkilik Taxwayning rawabini aldurup bər-di. Yerim yiloqa yekin wakit kərmigən əzining səyümlük rawabini kəlioqa aloqanda Taxwayning yürəkliri oynap kətti. Kəzliridin taram-taram yax kuyuldi we barmaklirini pədilər üstidə oy-nitixka baxlidi:

Ah urarmən, ah urarmən

Ahlirim tutkay seni.

Köz yexim derya bolup
Beliklirim yutkay seni.

.....

Taxway özini hiq tohtitalmay gahi məhbuslar bilən özining dərt-piçanlirini, arzu-armanlirini ortaklixidiçan, gahi adalətsiz, zulmətlik dunyaçqa karxi pütməs-tügiməs əqmənligini izhar kilidiçan, gahi gundipaylarçqa karap özining hiqbir gunasiz ikənligini bayan kilip beridiçan nuroçun pədilərgə arka-arkidin qeliwərdi.

Künlər ötti, bu məzgillərdə Taxway özining məxhur muzikiliridin «Gundipay I», «Gundipay II» lərnı ijat kildi. Uning rawap qalmaydiçan, nahxa eytmaydiçan künliri bolmıdi. Əsir-ləp mung-həs-rət, eqir azap-okubət iqidə ötüp kəlğən bu gundihana yekimlik rawap awazi bilən janlandı. Məhbuslarning Taxwayçqa bolıçan hərmət tuyoçusi tehımu ulıçaydı. Bəzi gundipay-larmu rawapning yürəkni titritidiçan mungluk awaziçqa ihtiyarsiz məhliya boluxti. Bolupmu 70 yaxlarçqa kirğən bir gundipay Taxwayning rawabiçqa baxkiçə hiris bolup kaldı. U bir küni Taxwayning rawabini anglap turup, özining hayat kəqürmixlirini əslidi. U kiçik qeçida atanisidin yitim kəlçan bolup, tirikqilikdə hiq-kandak qikix yoli tapalmay, oçrilik kilix bilən xuçullanıçan. Bir küni u dəl oçrilik üstidə tu-

tulup kelip, bu gundihaniqqa solanqan. Gundi-
hanida yetix mudditi toxkandin keyin yənə mu-
xu gundihanida gundipay bolup qaloqan. Xuning-
din keyinki ömri gundipaylik bilən etkən idi.
Bu gundipay Taxway «Taxway» pədisigə rawap
qaloqan bir küni yürəkliri ezilip, özini tutalmay
kaldi wə xu küni kəqkurunluqı özining güzət-
qilik nəwitidin paydilinip, Taxwayni yeniqqa
qakirdi wə uningqqa: “Bügün seni bu həpsidin
kaquruwetəy, lekin sən Kəxkərdə turma, baxka
yurtka kət, seni kaquruwətkənligim üqün manga
kəlgülük kelip kalsa tartixka təyyarmən. Uning
üstigə ömrümmu bir yərgə berip kaldı” —didi.

Gundipay həkikətənmü xu keqisi Taxway-
ni kaquruwətti. Bax tohu qilliqanda gundihani-
din keqip qikkan Taxway, tang yoruqiqə dosti
Baratni izləp tapti wə ikkisi nəgə berix wə ni-
mə kilix toqrisida məslihətləxti.....

Tomuz künliri idi. Huddi əynəktək yalti-
rap, həmmila yərdin tinjik issik kətirilip tur-
qan kəng takir sayda Taxway bilən Barat keli-
watatti. Ular nəgə baridu? Kəyərdin keliwatidu?
Bumu anglaxka artukluk kilmaydiqan bir sərgü-
zəxtə.

Taxway gundihanidin qikip ətisi keqidə
Baratning məslihiti boyiqə, bu ikki dost Kəx-
kərnı taxlap, Ənjanqqa kətəkən idi. Ular xuning-
din keyinki səkkiz ay iqidə özgə yurttı yürüp,

adəm qıdaxlık berəlixı kiyin bolıqan jəwri-zu-
lumlarnı bexidin kəqürdi...Ahiri ular "Taxmu
qüxkən yeridə əziz ikən, kindik kənimiz təkül-
gən tupraqka kaytip ketəyli....." diyixti-də, kün-
ləp piyadə yol yürüp, öz wətinigə karap yoloqa
qikixkan idi. Ular takır say iqidinmu qikip
boldi. Ərkəx tamdin ötüp wətən qəgrisiqa ki-
rip kəlgəndə, ularning kəzigə hər bir giya, hər
bir tax goyaki gül bolup kəründi. Xərktin sok-
kan məyin xamal dərdigə dawa bolıqandək tu-
yuldi. Ətrapka toymay yenixlap-yenixlap kəz
yügürtüp ketip barıqan Taxway birdin tohtap,
yərdin bir sikim tupraqni kəliqa aldi-də, ha-
yajan bilən:

—Əy, əziz tupraq, mən əzgə yurttə harli-
nip, yitimsirap yürəgən künlirimdə seni kəzümgə
sürtkidək boldum!—didi.

Ular dawandin qüxüp uzimayla yol boyidi-
ki qong bir kuram tax tüwidə bulduqlap etilip
qikip turoqan süzük bulak süyidin yürək-baqri
kanıqə oqumlap iqixip, nan-pan yəp biraz dəm
elixti. Taxway wətən'gə kaytip kəlgıqə yol bo-
yi oylap qikkan «Kawabi səhra» pədisini qelip
bar awazi bilən nahxa eytti:

Hər xənbə qikip yəyttim,
Məy baqlıqan üzməngni.

Yil o'tti qikalmidim,

Nə kilay o'qeriplikni.

Kawabi səhra,

Yenip kəlduk əy balla.

Rawapni qalay özüm,

Yiqalaydu kara kəzüm.

Kixining yurtioqa berip,

Ətmidi mening səzüm.

Kawabi səhra.....

Yenip kəlduk əy balla

Bu taqlar igiz taqlar,

O'qerip yolini baqlar,

O'qerip əlsə kim yiqalar,

O'qeripka, o'qerip yiqalar

Kawabi səhra.....

Yenip kəlduk əy balla.....

.....

U «Kawabi səhra»din keyin «Kadir məwlanəm», «Saperik», «Yar muradioqa yətti» katarlik pədilərnəni arka-arkidin qelip, xü arkilik əzining baxqa yurtlarda kəqürgən sərgərdanlik həyatini kiskiqə əsləp, əz wətinigə kaytip kəlgəndin keyinki hoxallioqini izhar kildi.

Ikki dost Kəxkər xəhirigə yetip kəldi. Bu həwərnəni anglioqan burunki dost-buradərliri yü-

rigi yeriloqudək hoxal boluxup, kəp ət məstin Taxwayni izləp tepixti. Bular Taxwayning ət-rapioqa olixip, nahxa eytip, usul oynap.....əzliri-ning yənə yengi əm həyatini baxlidi. Künlər, aylar, yillar xu yosunda ət iwərđi.....

Taxway ottuz üq yaxka kirgən yilning bir jümə küni namazdigər wakti bolqanda ikki-üq aqinisi bilən Həytkar jəməsi aldida olturup, rawap qeliwatatti. Yamulning qerikliridin Jüməx isimlik bir kimarwaz bularning yenidin ətüp ketiwetip, Taxwayning kolidiki Rehim nawaydin kaləqan nəkixlik rawapka kəzi qüxüp, uni tar-tiwalmakqi boldi. Əmma Taxway wə uning aqi-nilirining karxilik kərsitixi bilən Jüməx mək-sidigə yetəlmidi. Jüməx nailaj qixlirini bəridək oququrlitip ketip kaldi - də, birnəqqə minuttin ke-yin nəqqə onliqan qerik wə koqa lükqəklirini bax-lap kelip, hatirjəm rawap qelip olturoqan Taxway wə uning buradərlirini kattik uruxka baxlidi. Ba-rat bu topilang iqidin Taxwayning rawabini elip keqixka ülgürdi. Taxway bolsa muxt zərbisidin yikildi. Bu muxtumzorlar kattik paxnilik ətük-liri bilən goyaki lay petikliqandək biqarə Taxwayni dəssəp, qəylidi.

Uzima yla birkanqə dostlirini əgəxtürüp ye-tip kəlgən Barat kanqə milinip yatқан Taxway-

ni yüdüp, xəhər sirtidiki "Bahxa tam" atilidiqan mazarning bir harabi hojrisioqa elip kəldi. Keyin yənə Barat Taxwayni tümən dəryasining boyidiki bir əski kəpigə yətkəp kəldi. Taxway keyinki yilning bahar pəsligiqimu yahxi bolup ketəlmidi. Bu qaoqlarda u rawap qelixtin baxka hiqkandak ixni hux kərməytti. Rawabini kəlioqa bir eliwalsa tərlep-pixip qeliwerətti. Lekin kəp qaoqlarda Barat Taxwayni kəp qarqitip kəymaslik üqün kolidin rawabini eliwalatti.

Taxway nəgə barsa, rawap həwəskarlimu xu yərdə pəyda bolatti. Aprel eyining yetip kəlix bilən Taxwayning dərya boyidiki kona hojrisining aldidiki kəng səyna yənə adəmlərgə lik tolidioqan bolup kəldi. Bəzi kixilər kün boyi digüdək muxu yərdə bolup, Taxwayning rawabini tingxaytti. Bolupmu Taxway əzi əng yahxi kəridioqan «Taxway», «Kadir məwlanəm», «Əjəm», «Əjəm təkisi», «Gundipay I», «Gundipay II», «Saperik», «Kawabi səhra», «Yar muradioqa yətti», «Oynang dərđi bar balilar», «Way dadəy»ni pütün zoki bilən, ixtiyaki bilən qaloqanda kixilər topi borandək həywətlik sada yangritip, anga jər bolatti.....Lekin Taxway kündin-kün'gə kərünərlik dərjide həlsizlinixka baxlidi. Aprel eyining ahiridiki bulutluk künlərnin biridə u

ikki ketim huxidin kətti. U yənə üqinqi ketim huxsizlanqanda tolimu tətə huxioqa kəldi wə Baratqa:—Barat, mən yahxi bolup ketəlməydiqan ohxaymən,—didi. Barat kuyuluwatkan kəz yax-lirini sürtüp turup:

—Undak dimə dostum, hudayim xipalik berip qalar,—dəp təsəlli bərdi.

—Yak,—didi Taxway,—mən ölüp ketidi-qan boldum, lekin silər kənglünqlarni yerim kilmanglar. Mening ölümim bu dunya üqün qong judalikmu əməs.....

Bu qaqda Barat dosti Taxwayni goyaki uzun yillar kərmigəndək baqrioqa qing besip turup təsəlli berixkə baxlidi. Lekin Taxway:

—Məni atamdin qaloqan rawap bilən billə kəmünqlar, Rehim taqamdin qaloqan rawap sanga yadikar bolup kalsun, mening jinazamning üstigə birla bora yepip koysanglar bolidu. Qünki mening əmrüm baxtin-ahir kəmbəqəlqilikdə ətti. Məni dəpnə kilix üqün mangoqanda xagirtlirim mening pədəmni qelip mangsun, rohim hox bolidu. Məni dəpnə kilqanda rawabimni kəksümgə elip ko-yunqlar, uni hərgiz Jüməx muxtumzor eliwal-misun dəp wəsiyət kildi.

Təmürni dat yəydu, adəmni dərt! Zulmət-lik zamanning mudhix jəwri-zulumliri, kayoqu-

dərdi Taxwaydək sөyümlük həlk sazəndisini ahiri yəp kətti. 1914-yili aprel eyining ahirki pəyxənbə küni Taxway əzining kədirdan dosti Baratning kuqioqida mənggölük uykuqa kətti.

Ətisi səhərdila Kəxkər xəhiridiki əl-yurt, yitim-yesirlar təwrəp kətti. Nəqqə yüzligən kixi yioqa-zarə iqidə jinazini kətirip, həywətlik səp tartip Taxwayni dəpnə kilix üqün mengixti. Taxwayning atisidin kəloqan rawap, Taxwayning jinazisioqa esip koyuldi. Barat wə Taxwayning xagirtliri yekin-yirak, yeza-kixlaklardin kəlgən nəqqə onliqan rawapqilar Taxwayning jinazisining aldidə rawap qelip mangdi.

Taxway dəpnə kilindi. Uning kəwrisini kü-nigə digüdək uning dost-buradərliri, uning xagirtliri yoklap turdi. Yənilə u yərdin üzülməy Taxwayning muzikiliri anglinip turdi. Keyinqə uning muzikiliri pəkət kəwrə qərisinila əməs, bəlki Tiyanxanning jənubiy wə ximalidiki bipayan ziminni kuqti.....!

×

×

Hikayə ahirlaxkanda arimizda heli uzunoqigə eqir jimjitlik həküm sürdi. Keyin bu okumuxluk muzikantka rəhmət eytip kayttim. Pü-

tün wujudumni hayajan qulqiwaloqan idi. Öygə kəlgimdin keyinmu özəmni besiwalalmioqan idim. Birazdin keyin ihtiyarsiz halda radiyoni aqtim. Ajayip hal, dəl bu qaçda Xinjiang hək radiyo istansisi «Taxway» muzikisini anglitiwatkan ikən. Xu dəm Taxway mening kəzümgə mukəmməlləxtürüp orkisterda orunliniwatkan öz muzikisini zok bilən tingxap, bu sən'ət baharimizoja iq-iqidin barikalla eytip külümsirəwatkanak kiyapət bilən kəründi. Mən öz-özəmgə didimi: "Yangra Taxway, yangra! Yangra əy muzikilarning nadiri, kəlblərgə rohiy ozuk bolup kuyulquqi xahianə muzika!"

2008- yili 7- ay